

КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК Ю. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового,
екологічного та аграрного права
(Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника)

УДК 343.8

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано питання взаємозв'язку кримінально-виконавчої та кримінально-правової політики України. Обґрунтовується визначальний вплив кримінально-правової політики на кримінально-виконавчу. Визначаються та досліджуються окремі сфери взаємодії кримінально-виконавчої та кримінально-правової політики.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика, кримінально-правова політика, система покарань, класифікація злочинів, звільнення від відбування покарання.

В статье проанализированы вопросы взаимосвязи уголовно-исполнительной и уголовно-правовой политики Украины. Обосновывается определяющее влияние уголовно-правовой политики на уголовно-исполнительную. Определяются и исследуются отдельные сферы взаимодействия уголовно-исполнительной и уголовно-правовой политики.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная политика, уголовно-правовая политика, система наказаний, классификация преступлений, освобождение от отбывания наказания.

In the article the question of the relationship of the penal and the criminal law policies of Ukraine is analyzed. Decisive influence of the criminal law policy on the penal policy is proved. Some areas of interaction of the penal policy and the criminal law policy are defined and investigated.

Key words: penal policy, criminal law policy, system of penalties, classification of crimes, exemption from punishment.

Вступ. Комплексне дослідження правової природи кримінально-виконавчої політики України без встановлення взаємозв'язків кримінально-виконавчої політики з іншими складовими частинами правової політики держави є неможливим.

Найважливіше значення має встановлення співвідношення кримінально-виконавчої політики з іншими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю загалом та кримінально-правовою політикою зокрема. Названі компоненти політики у сфері боротьби зі злочинністю на генетичному рівні зв'язані між собою історією становлення та розвитку, загальними цілями та задачами, принципами тощо.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення взаємозв'язків між кримінально-правовою та кримінально-виконавчою політикою України та аналіз основних аспектів їх споріднення.

Результати дослідження. Встановлюючи співвідношення між кримінальним та кримінально-виконавчим правом, І.В. Козич зазначає, що загальне між кримінальним і кримі-

нально-виконавчим правом полягає в тому, що обидві галузі регулюють таке соціальне і правове явище, як покарання. Проте регулюють вони різні сторони суспільних відносин, що виникають із приводу призначення, виконання (відбуття) покарання і звільнення від нього. Поняття покарання, його мети, система, зміст окремих видів покарання і порядок призначення покарання і звільнення від нього є предметом матеріального кримінального права. Предметом регулювання кримінально-виконавчого права є суспільні відносини, що виникають у процесі і з приводу виконання і відбуття призначених судом покарань особам, які визнанні винними у вчиненні конкретних злочинів. Проте саме кримінальний закон зумовлює спільність цілей і завдань, принципів правового регулювання суміжних інститутів і норм кримінального і кримінально-виконавчого законодавства, єдність понятійного апарату, що, у свою чергу, забезпечує адекватність його тлумачення і застосування [1, с. 281].

Порівняльний аналіз кримінального і кримінально-виконавчого законодавства дозволив М.М. Яцишину та П.В. Таргонію виділити *три* основних рівні взаємозв'язку цих галузей. *На першому рівні* цей взаємозв'язок чітко прослідковується у визначенні мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства, викладених у ст. 1 КВК України. На відміну від діючого раніше виправно-трудового законодавства, яке регулювало виконання лише тих покарань, які були поєднані із заходами виправно-трудового впливу, КВК України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, перелічених у ст. 51 Кримінального кодексу (КК) України, як поєднаних, так і не поєднаних із заходами виправного впливу. *На другому рівні* взаємодія двох галузей права визначається делегуванням повноважень кримінально-виконавчому закону з реалізації всього комплексу правообмежень, передбачених конкретним видом покарання, призначеного судом. *На третьому рівні* така взаємодія КК і КВК України проявляється в застосуванні відповідних норм права оцінки кримінальним законом ступеня тяжкості вчиненого злочину [2]. До прикладу, розподіл, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, здійснюються регіональними комісіями з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, що утворюються в територіальних органах Державної пенітенціарної служби України, та Апеляційною комісією Державної пенітенціарної служби України з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, що утворюється в Державній пенітенціарній службі України [3].

Про визначальний вплив кримінально-правової політики на кримінально-виконавчу вказує П.Л. Фріс. Даний вплив здійснюється такими шляхами:

- 1) через визначення загальних напрямів кримінально-правової репресії;
- 2) через формування системи та видів кримінального покарання;
- 3) через закріплення підстав та порядку звільнення від покарання;
- 4) через практику призначення окремих видів покарання [4, с. 182].

На тісний взаємозв'язок кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики вказує і С.Н. Захарцев [5, с. 430].

Ю.А. Кашуба слушно стверджує, що кримінально-правова політика визначає кримінально-правові заходи впливу на злочинність: кримінальну відповідальність, її підстави, диференціацію та індивідуалізацію відповідальності, криміналізацію та декриміналізацію діянь, пеналізацію і депеналізацію відповідальності, цілі, систему і види покарань, їх зміст, а також звільнення від покарання. Правова сфера кримінально-виконавчої політики має більш вузький зміст: вона визначає цілі, принципи, стратегію, напрям діяльності держави, її основні форми і методи під час виконання покарання [6, с. 56–57].

На сьогодні вважається доведеним і безсумнівним той факт, що первісні фундаментальні основи кримінально-виконавчої політики закладаються в обраних суспільством концепціях кримінального покарання, закріплених у правовій політиці держави у сфері боротьби зі злочинністю та кримінальному законодавстві [7, с. 235].

Заслуговує на підтримку думка К.Г. Шадріної про те, що кримінально-правова політика формує законодавчу базу протидії злочинності, відмежовує злочинне від незлочинного,

кримінально каране від морально засуджуваного чи такого, що тягне за собою застосування інших заходів впливу. Від того, яке коло діянь буде визначене злочинним, який характер караності їм буде надано, за яких умов і на яких підставах кримінальна відповідальність буде виключатися або замінитися іншими заходами впливу, залежить у кінцевому рахунку розвиток кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики [8, с. 34].

У контексті дослідження питання взаємозв'язку кримінального та кримінально-виконавчого права М.І. Пікуров вважає, що норми кримінально-виконавчого права не можуть «винаходити» власні види покарання. І в цьому відношенні зв'язок між цими галузями має вертикальний характер. Що ж стосується інших норм цих же галузей, то між ними виникають горизонтальні зв'язки [9, с. 22].

Так Кримінальний кодекс України, будучи основним джерелом кримінально-правової політики, визначає поняття покарання, а також окреслює систему покарань (розділ X Загальної частини Кримінального кодексу України) [10], які в подальшому підлягають виконанню (за допомогою механізмів кримінально-виконавчої політики).

При цьому слід наголосити на неправомірності застосування терміну «кримінальне покарання», який не відповідає нормам Кримінального кодексу України, оскільки ст. 50 Кримінального кодексу України визначає поняття «покарання». Термін «кримінальне покарання» відсутній в Основному кримінальному законі. Тому слід внести зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України в частині заміни використання поняття «кримінальне покарання» на «покарання» у всіх статтях, де допущена така помилка.

Система покарань, окреслена Кримінальним кодексом України, побудована з огляду на поділ покарань на основні та додаткові. У Кримінально-виконавчому кодексі відображено порядок виконання покарань з огляду на їх прив'язку до позбавлення волі, а саме: розділ II присвячений «Виконанню покарань, не пов'язаних із позбавленням волі», розділ III регламентує «Виконання покарання у виді позбавлення волі», а розділ IV регулює «Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі».

Така законодавча деталізація ніяким негативним чином не впливає на реалізацію політики у сфері боротьби зі злочинністю, а, навпаки, дозволяє виділити особливості виконання покарань названих категорій, що сприяє ефективній реалізації кримінально-виконавчої політики на практиці.

Є.С. Назимко кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну складові частини правової політики у сфері протидії злочинності в межах дослідження інституту покарання пропонує розглядати як сфери пенальної політики [11, с. 317].

Одночасно автором стверджується, що перед кожною складовою частиною пенальної політики стоїть конкретне завдання, що охоплює певну «ділянку» існування інституту покарання. Так, *кримінально-правова сфера* розкриває загальну мету покарання, визначає межі, порядок та умови призначення покарання, визначає підстави звільнення від покарання та його відбування, встановлює міру покарання в кримінально-правових санкціях; *кримінально-виконавча сфера* встановлює шляхи досягнення мети покарання, передбачає основні засоби виправного впливу на засуджених, порядок і умови відбування тих чи інших видів покарань, порядок звільнення від відбування покарання – тобто деталізує положення кримінально-правової сфери у процесі виконання/відбування покарань [12, с. 11].

Такі міркування свідчать про міжгалузевий характер інституту покарання як у системі галузей права кримінального циклу, так і в системі політики боротьби зі злочинністю.

Кримінально-правова політика впливає на кримінально-виконавчу також шляхом класифікації злочинів залежно від ступеня тяжкості на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі, оскільки такий кримінально-правовий поділ злочинів є одним із критерієм для визначення виду кримінально-виконавчої установи, де засуджений відбуватиме покарання, а також умов подальшого відбування покарання.

Так, у ч. 3 ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено, що кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого

типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії).

До прикладу, виправні центри виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості (ст. 16 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Така ж залежність між видом виправної колонії, де відбуватиме засуджений покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, та ступенем тяжкості вчиненого злочину визначена нормою ч. 1 ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Кримінальний кодекс України в ч. 2 ст. 50 закріплює норму про те, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Одночасно Кримінально-виконавчий кодекс України вказує не лише на виправлення засудженого (як мету покарання), а й на його ресоціалізацію. Звідси можна зробити висновок про необхідність узгодження мети покарання на рівні КК України та КВК України. При цьому, нам видається, необхідно доповнити КК України в напрямку розширення визначення мети покарання, яка повинна полягати у виправленні та ресоціалізації засуджених.

Іншої позиції дотримується І.І. Митрофанов. Він вважає, що як мету покарання слід вказати ресоціалізацію засудженого, що включає і виправлення, і запобігання новим злочинам, з одного боку, а з іншого, – пенітенціарну і постпенітенціарну соціалізацію засудженого [13, с. 188].

В.В. Кондратішина із цього приводу заявляє, що необхідно з ч. 1 КВК України вилучити терміни «ресоціалізації засуджених», оскільки це не є функцією органів і установ виконання покарань і не є завданням у цілому кримінально-виконавчої політики, а державних органів виконавчої влади, які займаються питаннями соціальної політики (системи органів Міністерства праці та соціальної політики України – тепер Міністерства соціальної політики України), на які сьогодні покладено обов'язок щодо ресоціалізації колишніх засуджених [14, с. 88].

Категорично не погоджуємося з такою думкою, оскільки, як слушно стверджує Д.В. Ягунов, термін «ресоціалізація» найбільш повно відображає процеси, які відбуваються із засудженим у в'язниці і після звільнення з неї [15, с. 11].

Ресоціалізація більшістю дослідників розглядається як єдиний процес відновлення та розвитку соціально корисних зв'язків і відносин як у період відбування покарання, так і після звільнення засудженого [16, с. 12].

Таким чином, очевидним є те, що органи й установи виконання покарань виконують функцію ресоціалізації щодо засуджених у процесі відбування ними покарань, а покарання поруч з іншими цілями має на меті і ресоціалізацію засудженого.

Розділ V Кримінально-виконавчого кодексу «Звільнення від відбування покарання. Допомога особам, які звільнені від відбування покарання, контроль і нагляд за ними» містить главу 23, присвячену питанням інституту звільнення від відбування покарання.

Слушною є позиція І.І. Журової, яка стверджує, що звільнення від відбування покарання завершує процес виконання покарання. Ця важлива подія має комплексний характер і регулюється не тільки нормами кримінально-виконавчого, а й кримінального і кримінального процесуального законодавства [17, с. 176].

Розділ XII Загальної частини Кримінального кодексу України визначає порядок звільнення від покарання та його відбування.

Як зазначає П.Л. Фріс, встановлюючи підстави та порядок звільнення від кримінального покарання, кримінальне право також впливає на обсяг контингенту, стосовно якого реалізується кримінально-виконавча політика [4, с. 182].

Звільнення від покарання та його відбування є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, що включає в себе переважно норми законодавства кримінального блоку (кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального). Передбачені нормами цього законодавства види звільнення від покарання становлять єдину систему норм, що визначають допустимі вітчизняним законодавством випадки незастосування найбільш суворого заходу державного примусу [18, с. 201].

При цьому цілком справедливим є зауваження Олексія Гороха з приводу наявних колізій між нормами про звільнення від покарання в законодавстві кримінального блоку, які повинні вирішуватися з огляду на обсяг та зміст понять, які визначаються нормами матеріального (кримінального) законодавства, що є фундаментальним для інших наук кримінального блоку прикладного характеру (зокрема, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального) [18, с. 205–206].

Система загальноправових принципів (демократизму, гуманізму, законності, верховенства права тощо), а також міжгалузевих принципів (невідворотності покарання, доцільності, економії репресії, диференціації та індивідуалізації виконання покарання), на основі яких базується кримінально-правова та кримінально-виконавча політика, служить підтверджуючим фактом наявності тісних горизонтальних взаємозв'язків між цими складовими політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи, можна зробити висновок, що взаємозв'язок між кримінально-правовою та кримінально-виконавчою політикою держави знаходить своє відображення в певних площинах.

По-перше, кримінально-правова політика формує поняття «покарання» та формує систему покарань. По-друге, кримінально-правова політика окреслює мету покарання, однак, як зазначалося вище, мета, закріплена в Кримінальному кодексі, потребує узгодження з відповідною нормою Кримінально-виконавчого кодексу. По-третє, кримінально-правова політика впливає на кримінально-виконавчу політику шляхом класифікації злочинів, що має значення для визначення установи виконання покарань. По-четверте, кримінально-правова політика закріплює підстави та порядок звільнення від покарання та його відбування, внаслідок чого зумовлює подальшу реалізацію кримінально-виконавчої складової частини. По-п'яте, кримінально-правова та кримінально-виконавча політика ґрунтуються на єдиній системі загальноправових та міжгалузевих принципів.

Список використаних джерел:

1. Козич І.В. Деякі питання взаємозв'язку кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики / І.В. Козич // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2014. – Вип. 34. – С. 279–288.
2. Яцишин М.М. Взаємодія кримінально-виконавчого законодавства з нормативними актами інших галузей права у процесі виконання покарань і ресоціалізації / М.М. Яцишин, П.В. Таргоній // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. пр. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 29-30 трав. 2009 р. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Юрид. ф-т. – Луцьк, 2009. – С. 702–707 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док. : <http://www.esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/2028/1/resoc.pdf>.
3. Про затвердження Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Регіональну комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Апеляційну комісію Державної пенітенціарної служби України з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі: наказ Міністерства юстиції України від 08 лют. 2012 р. № 222/5 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України // Режим доступу до док. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0213-12>.
4. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – С. 182.
5. Захарцев С.Н. Место уголовно-правовой политики в системе правоохранительной политики государства / С.Н. Захарцев // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2009. – Выпуск 11 (79). – С. 430.
6. Российский курс уголовно-исполнительного права. В 2-х т. Т. 1. Общая часть / Е.А. Антонян, Ю.М. Антонян, С.А. Борсученко и др.; подред. В.Е. Эминова, В.Н. Орлова. – М. : МГЮА имени О.Е. Кутафина; ООО «Издательство “Элит”», 2012. — С. 56–57.

7. Фролова О.Г. Концепції покарання і кримінально-виконавча політика держави / О.Г. Фролова // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів між нар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.) – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 235.
8. Шадріна Е.Г. Взаимосвязь российского уголовного, уголовно-исполнительного и уголовно-процессуального права (проблемы рассогласования и согласования) : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.08 / Е.Г. Шадріна ; Ин-т экономики, управления и права. – Казань, 2003. – С. 34.
9. Пикуров Н.И. Уголовное право в системе межотраслевых связей / Н.И. пикуров. – Волгоград : ВЮИ МВД России, 1998. – С. 22.
10. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до док. : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page2>.
11. Назимко Є.С. Політико-правовий вимір інституту покарання / Є.С. Назимко // Право та управління. – 2011. – № 1. – С. 317.
12. Назимко Є.С. Депеналізація як елемент пенальної політики України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є.С. Назимко ; Академії адвокатури України. – К., 2011. – С. 11.
13. Митрофанов І.І. Мета покарання вимагає узгодження норм матеріального та виконавчого кримінального права / І.І. Митрофанов // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: зб. матеріалів між нар.наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.) – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. – С. 188.
14. Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08. / В.В. Кондратішина. – Львів, 2009. – С. 88.
15. Ягунов Д.В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізм ресоціалізації засуджених : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Д.В. Ягунов ; Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Одеса, 2004. – С. 11.
16. Гусак А.П. Кримінологічні аспекти ресоціалізації неповнолітніх, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.П. Гусак ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2010. – С. 12.
17. Журова І.І. Правове регулювання звільнення від відбування покарання / І.І. Журова // Право і суспільство. – 2012. – № 4. – С. 176.
18. Горох О. Система видів звільнення від покарання за українським законодавством кримінального блоку / О. Горох // European political and law discourse. – 2015. – Volume 2 Issue 6. – P. 201.

